

KARSAI KRISZTINA

Emberi jogok védelme és az európai nyomozási határozat

Bevezetés

Az európai integráció fejlődése a nemzeti büntetőjogok evolúcióját is magával hozta, legalábbis az evolúció azon értelmében, hogy a nemzetállami kereteket meghaladó büntetőjogi jogviszonyokat is egyre sűrűbb nemzetközi szabályozási háló jellemzi. Egyfelől szükségképpen fejlődésről van szó, amely az egyes államok közötti erőteljessé vált migrációs jelenségekhez kötődik, illetve másrésről az Európai Unióban kifejezett célkitűzések megvalósítása is szerepet játszik a transznacionális büntetőjogi viszonyok szabályozására vonatkozó fejlesztésekben (pl. joghatósági konfliktusok kezelése, európai elfogatóparancs, európai bizonyítás-felvételi parancs stb.).

Ilyen ötlet a büntetőügyekre vonatkozó *európai nyomozási határozat* (más fordításban európai bűnügyi nyomozati parancs) is, amely tagállami kezdeményezésként 2010-ben egy irányelvtervezetben látott napvilágot.¹ Azóta komolyan foglalkoztat-

DR. KARSAI KRISZTINA – habilitált egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, MTA Bolyai-ösztöndíjas

¹ A Belga Királyság, a Bolgár Köztársaság, az Észt Köztársaság, a Spanyol Királyság, az Osztrák Köztársaság, a Szlovén Köztársaság és a Svéd Királyság kezdeményezése az Európai Parlament és a Tanács irányelveire vonatkozóan (...) a büntetőügyekben kibocsátott európai nyomozási határozatról. HL C 165/22 2010. 06. 24. Ezt megelőzően a Bizottság a büntetőügyekben felvett bizonyítékoknak a tagállamok által másik tagállamtól történő megszerzéséről és elfogadhatóságuk biztosításáról szóló Zöld Könyvben (Brüsszel, 2009.11.11. COM(2009)624 végleges) igyekezett kipuhatolni a tagállamok és a szakemberek véleményét és nyílt konzultációs eljárást folytatott, aminek ismeretében a tagállami kezdeményezésként benyújtott irányelvtervezet, ami már konkrét jogalkotási kezdeményezés, több mint meglepő volt.

ja a szakmai közönséget a megvalósíthatóság, s különösen az, hogy az ötletből a normavilágosság elvének megfelelő, az emberi jogokat és az uniós vívmányokat egyaránt követő jogintézmény formálódjon. Így az elmúlt két évben, az EUMSZ 82. cikk (2) bekezdése a) pontja alapján² megindult rendes jogalkotási eljárásban számos dokumentum született, amelyek az eredeti ötletkezdeményt már jelentős mértékben cizellálták, és így a döntéshozók az érdekek és értékek széles spektrumát figyelembe tudják majd venni.

A tervezett új jogintézmény a határon átnyúló bizonyítékszerzést kívánja egy-egy és várhatóan (?) hatékony rendszerbe foglalni, figyelemmel arra, hogy „a bizonyítékok gyűjtésére vonatkozó jelenlegi jogi keret³ túlságosan fragmentált és bonyolult”.⁴ Olyan átfogó rendszer kialakításáról van szó, amely az e területen meglévő valamennyi jogi instrumentum – többek között az európai bizonyításfelvételi parancsról szóló kerethatározat – helyébe lép, lehetőleg a bizonyítékok valamennyi fajtájára kiterjed, továbbá végrehajtási határidőket tartalmaz, és a lehető leginkább korlátozza a végrehajtás megtagadásának lehetséges indokait. Az európai nyomozási határozatot (ENYH) egy vagy több olyan konkrét nyomozási cselekmény elvégzése végett adnák ki, amely(ek) célja a végrehajtó államban történő bizonyítékgyűjtés. Ebbe beletartozik a végrehajtó hatóságnak már birtokában lévő bizonyítékok megszerzése is. Az ENYH horizontális hatállyal rendelkezne, és ezért csaknem valamennyi nyomozási cselekményre vonatkozna.⁵

² Jelenleg még az is vitatott, hogy megfelelő jogalap-e a hivatkozott rendelkezés – az EUMSZ 82. cikk (1) bekezdésének a) pontja, az EUMSZ 87. cikk (3) bekezdése és a 89. cikk is „versenyben van” a szakértők szerint. Mindenesetre a 82. cikk (2) bekezdés a) pontja szerinti felhatalmazás jelentené a legdemokratikusabb eljárást, azaz a többségi döntéshozatalt még a tagállami vészfék lehetősége sem korlátozza. Lásd részletesen KARSAI KRISZTINA: Az EUMSZ 82–89. cikke. In: Az Európai Unióról és az Európai Unió működéséről szóló szerződések magyarázata 1–3. (szerk.: Osztovits András), Complex, Budapest, 2011. 1677–1774. p.

³ Az ET egyezménye a kölcsönös bűnügyi jogsegélyről (1959, ETS 30) és annak jegyzőkönyvei (1978, ETS 99 és 2001 ETS 182), a Schengeni Végrehajtási Egyezmény (1990), az EU egyezményei a bűnügyi jogsegélyről (2000), az európai bizonyításfelvételi parancs rendszere (2008/978/IB tanácsi kerethatározat) és a bizonyítékokkal kapcsolatos biztosítási intézkedés lehetősége (2003/577/IB tanácsi kerethatározat).

⁴ Irányelvtervezet (5) preambulumbekkezdés. Lásd Stockholmi Program 3.1.1. pont. HL C 115/12 2010. május 4. 12. o.

⁵ Kiváló részletes elemzés itt: TÖRŐ ANDREA: Bűnügyi együttműködés a környezetvédelemben – különös tekintettel az Európai Nyomozási Határozatra. In: Természeti és ipari katasztrófák. Jogi aspektusok a 2010-es ajkai vörösiszap-katasztrófa fényében (szerk.: Mezei Péter). Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2012. 143–153. p.; BACHMAIER WINTER, LORENA: European investigation order for obtaining evidence in the criminal proceedings. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik 2010/9 580–589. p.

Az ENYH a kölcsönös elismerés elvén⁶ alapul, ami a hagyományos bűnügyi jogsegélyre szimmetriát váltaná fel, s lényegében a jogsegélyre irányuló megkeresés helyett „jogsegélyre” irányuló parancsokat küldenének a tagállami hatóságok a másik tagállamba, amivel a megkeresés kontrolljának lehetősége (szemben a megkeresésről való önálló döntéshozatallal) elenyészik. Az ENYH a hagyományos rendszerrel szembeni fenti – formai – érvekkel csak eléggé gyengén igazolható, legfeljebb a jogsegélyügyek elhúzódnása lehetne olyan érv, ami miatt felmerülhet az új rendszer kiépítése. Mégis előbb érdemes lett volna uniós szinten a kölcsönös jogsegély hagyományos rendszerében fazonigazítást tartani (például határidőkkel), vagy akár egységesíteni is lehetett volna a jogi instrumentumokat – úgy tűnik azonban, nem ez lesz a választott út, hanem teljesen újfajta, európai szemléletű „jogsegélyes” rendszert építünk.

Emberi jogi vonatkozások és problémák

Az ENYH rendszere a kölcsönös elismerés elvével a hatékonyságot célozza, a rendszer kiépítésével gyorsan hozzá lehetne jutni a más tagállamban fellelhető bizonyítékhoz, anélkül, hogy a hosszadalmas és sokszor adminisztratív, ha nem politikai akadályokkal teli jogsegélyutat be kellene járni.

Mégis a kölcsönös elismerés elvének érvényesülésével létrejövő egyfajta automatizmus lenullázza a mérlegelés lehetőségét (amit a megtagadási okok mint kivételek még tartalmaznak bizonyos mértékig), a késlekedést pedig a határidők redukálják: igaz, ezzel az egyedi ügyekben felmerülő emberi jogi implikációk kezelésére alkalmatlan jogi eszközhöz jutunk, legfeljebb időben jóval később kerülhet sor a felmerülő kifogások alapján az esetleges jogsérelem utólagos orvoslására. Pedig az emberi jogok védelme, azaz az egyén védelme a büntetőeljárás során az európai emberi jogi ítélezésben kialakult beavatkozási küszöbök miatt – bizonyos esetekben – akár fontosabb érték is lehet, mint a hatékonyság.

Az ENYH ötlete (és irányelvtervezete) nagy vihart kavart az európai szinten, legfőképpen az első változat nagyvonalúan (itt: tágan és pontatlanul) megfogalmazott rendelkezései és az emberi jogi garanciarendszerről való hallgatása okán. A 2009 óta eltelt időben nem csupán javaslatokat tettek a szakemberek, de újabb szövegváltozatok is napvilágot láttak: egyre finomodik a tervezet és apró lépésekkel közeledik a tagállamok által is elviselhető közös nevezőhöz, de vannak hiányosságok,

⁶ Lásd KARSAI i. m. 1698–1700. p.; KARSAI KRISZTINA: Transnational inquiries and human rights in comparative law. A national report, Hungary. In: Transnational Inquiries and the Protection of Fundamental Rights in Criminal Proceedings (szerk.: Ruggeri, Stefano), Springer, 2012. In print.

amiket nem orvosoltak még az eddigi szövegtervezetek. Csak remélni lehet, hogy tulajdonképpen az igazán nehéz kérdésekben majd a legvégén keresnek megoldást.

I. Az ENYH mint közhatalmi beavatkozás szükségessége és arányossága

Ehelyütt – figyelemmel a jogalkotási folyamat kezdetleges fázisára – nem lehet megalapozottan arányossági és szükségességi vizsgálatot folytatni, hiszen annak eredménye a konkrét részletszabályok tartalmától fog függeni. Mégis azt le kell szögezni, hogy bármi lesz is majd a közös európai szabályozás tartalma, az egyes elrendelt ENYH-k arányosságának kérdésében való állásfoglalás a két érintett tag-állam között is eltérő lehet majd attól függően, hogy liberális(abb) koncepciót követ-e, avagy paternalistá(bba)t. Vagy ha úgy tetszik, az inkvizitórius tradíciókkal bíró büntetőeljárások esetén a nyomozati cselekmények feletti ügyészi vagy bírói felügyelet bizonyosan feszebb (szabályok és az ellenőrzés szintjén), mint a túlnyomóan advezatórius elemekkel kifejlődött modern büntetőeljárásokban, így ami arányos (és szükséges) lehet nemzeti keretek között, nem biztos, hogy arányos lesz ilyen többpólusú transznacionális kontextusban is. Ezt persze feloldani nem lehet, de például közös nevezőként az Emberi Jogok Európai Bíróságának releváns értelmezési mátrixát követni lehetne.

II. A kölcsönös elismerés elvének kellemetlen mellékhatásai

A kölcsönös elismerés elve azt is jelenti, hogy a végrehajtó hatóság *kénytelen* a másik állam jogalkotójának az értékítéletét is elfogadni, amennyiben olyan cselekmény miatt bocsát ki ENYH-t, ami a végrehajtás szerinti államban nem bűncselekmény. Így például, ha valamely német bíró holokauszttagadás elkövetése miatt folyó büntetőeljárásban bocsátana ki ENYH-t, aminek címzettje valamelyik spanyol hatóság: kérdésként merülne fel, hogy mi az az elvi alap, aminek elfogadása miatt rá lehet venni Spanyolországot, hogy egy általa nem büntetendő cselekmény miatt a saját hatóságai nyomozati cselekményeket folytassanak.⁷ Vagy éppen a csekély mennyiségű kábítószerre elkövetett bűncselekmény miatti nyomozásban valamely holland hatóság lenne az ENYH címzettje tanúkihallgatás vagy bankszámlaadatok megosztása céljából. Itt a másik országbeli büntetendőség „kölcsönös elismeréséről” van szó a saját országbeli értékítélet rovására. Az első szövegállapot is kínált

⁷ BACHMEIER WINTER i. m. 584. p.

megoldást az ilyen helyzetekre: az asszimiláció elvének⁸ érvényesítése megengedné ugyanis, hogy az „ugyanúgy – ugyanolyan feltételekkel” kitétel miatt az össze nem hasonlítható esetekben ne járjon el a végrehajtó állam, hiszen nem tudja biztosítani az „ugyanúgy” szintjét. Az újabb javaslatok biztosra mennek: azt javasolják, hogy ha az EHYH olyan tényeken alapul, amelyek a végrehajtó állam joga szerint nem tekinthetők bűncselekménynek, meg lehessen tagadni a végrehajtást.

III. Hiányzó központi definíció

A jelenlegi szövegtervezetben egyelőre *nincs definíciója* a „nyomozási cselekménynek”, így tulajdonképpen bármilyen, a bűncselekmények felderítése során szóba jöhető bizonyítékra lehetne kérni.⁹ A tanúkihallgatástól elkezdve banki adatok megküldésén át egészen a titkos megfigyelésig vagy lefoglalásig, de akár a poligráf vagy más, szakértői bizonyítási eljárások is megjelenhetnek ezen a spektrumon, ha nincs anyagi értelemben vett definíció. A definíció hiánya sértheti azt a követelményt, miszerint az EJEE 8. cikkének (2) bekezdésében szereplő „törvényben meghatározott esetben” történő beavatkozás érdekében a beavatkozásra feljogosító rendelkezésnek önmagában kellően egyértelműnek kell lennie ahhoz, hogy a polgárokkal megfelelően ismertesse azon körülményeket, amelyek között a hatóságok beavatkozhatnak a magánéletbe.

IV. Bíróági döntés kizárólagossága

A különböző nyelvi változatok szerint az ENYH vagy *bíróági* (pl. a magyar és német) vagy igazságügyi (pl. az angol) határozat, azzal, hogy a szövegben másutt még a rendőrség is szerepel elrendelő hatóságként – ami bizonyosan csak elírás. Mindenesetre az ENYH elrendelésének – figyelemmel az elrendelést követő automatizmusra – a kibocsátó államban megfelelő alkotmányossági (így arányossági és emberi jogi) kontrollon kell átesnie, amit főszabály szerint a bírák képesek elvégezni. Ezért szorgalmazható, hogy egyértelmű legyen minden nyelvi változat: bírói közreműködéshez kellene kötni az ENYH kibocsátását. Olyan államokban, ahol a

⁸ Tervezet 8. cikk (1) bekezdés: A végrehajtó hatóság minden további alaki követelmény nélkül elismeri a 6. cikkkel összhangban részére továbbított ENYH-t, és haladéktalanul megteszi a végrehajtáshoz szükséges intézkedéseket ugyanúgy és ugyanolyan feltételekkel, mint ha az adott nyomozási cselekményt a végrehajtó állam valamely hatósága rendelte volna el.

⁹ A tervezet kifejezetten kizárja hatóköréből a közös nyomozócsoportokat.

nyomozások ura az ügyészség, ez nehézséget is jelenthet, de erről a garanciáról nem lenne szerencsés lemondani. Különösen akkor nem, ha a személyi szabadságjogokat (különösen a magánélethez való jogot) korlátozó nyomozati cselekmények elrendelését továbbra is tartalmazni fogja az ENYH.

V. Alkalmazandó eljárési szabályok

1. Az ENYH alapján a bizonyíték megszerzésére a másik tagállamban kerül sor a megkeresett tagállam *eljárési szabályai* vagy külön kérés esetén a megkereső állam eljárési szabályai alapján (asszimiláció elve).

2. A végrehajtó állam eljárési joga uniós tagállamként *az emberi jogi védelem* tekintetében az Európai Emberi Jogi Egyezmény és az Alapjogi Karta garanciarendszerének főszabály szerint megfelel, hiszen mindegyik tagállam részese az egyezménynek, a Karta pedig alapszerződési szinten kötelezi a tagállamokat. A *locus regit actum* főszabályától való eltérésre is van lehetőség, ilyenkor a *forum regit actum* elv érvényesül, és a végrehajtó hatóság idegen jogot alkalmaz. A megkereső állam joga szerinti eljárési cselekmények végzése esetén a végrehajtó hatóságnak abból kell kiindulnia, hogy a megkeresésben foglalt eljárásjogi szabályok megfelelnek az emberi jogi követelményeknek, azaz az emberi jogi konformitást is vélelmezni kell. A kölcsönös elismerés elvéből ez is következik.¹⁰ A végrehajtó hatóság nem vizsgálhatja az adott – más tagállami határozat – jogszerűségét, és azt sem, hogy az emberi jogi standardokat betartják-e a másik tagállami büntetőeljárás során. Mindezeket vélelmezni kell, ez fakad a másik tagállam büntető igazságszolgáltatási rendszerébe vetett kölcsönös bizalom elvéből, de abból a praktikus szempontból is, hogy a végrehajtó hatóságnak sem szakmai ismeretei, sem erőforrásai nincsenek arra, hogy emberi jogi szempontú vizsgálatot folytasson a másik tagállammal szemben. Ezt az Emberi Jogok Európai Bírósága (illetve az Európai Unió Bírósága)

¹⁰ Amit persze alapvetően eltérő tagállami szabályok esetében meglehetősen nehéz elfogadni. Így például a német büntetőeljárás azon szabályát meg lehetne kerülni az ENYH-val, miszerint az elvált házaspár szülei nem kötelezhetők arra, hogy a volt vej vagy meny büntetőügyében bizonyítékot szolgáltatassanak, vagy például az azonos neműek közötti szoros kapcsolatot hozzátartozói (vagy hasonló) minőségnek el nem ismerő államokból érkező ENYH-t is teljesíteni kellene a másik tagállamban élő azonos nemű élettárs vagy házastárs birtokában levő bizonyítási eszköz lefoglalására nézve. (Vö. SANJA GLASER – ANDREAS MOTZ – FRANK ZIMMERMANN: Mutual Recognition and its Implications for the Gathering of Evidence in Criminal Proceedings: A Critical Analysis of the Initiative for a European Investigation Order. *European Criminal Law Review* 2011/1 74. p.) Megjegyezhető persze, hogy az azonos neműek kapcsolatával szembeni elfogadó álláspontból fakadó jogi következmények is lehetnek olyanok, amelyek megengednék az ENYH megtagadását az EUMSZ 6. cikkébe ütközés miatt.

elég jól végzi. *Marad tehát a vélelem.* Az Európai Parlament illetékes bizottságának 2011-es módosító javaslatai között¹¹ megjelent egy emberi jogi kifogásokon alapuló megtagadási ok, lényeges azonban, hogy ennek bizonyítékon kell alapulnia,¹² tehát a főszabály szerint fennálló vélelem megdöntésére alkalmasnak kell lennie.¹³

3. Ugyan ezt nem mondja ki a tervezet, de elvi élel le kell szögezni: a végrehajtás során *nem kerülhetne sor* a két eljárási rendhez tartozó jogintézmények (eljárási cselekmények) az ENYH végrehajtása során történő *keveredésére*, ugyanis az emberi jogi garanciarendszernek megfelelés egy-egy jogintézmény esetén a teljes jogi szövet egészét tekintve is adott lehet, az eljárási rendből kiragadott egyes jogi megoldások – az esetleges ellensúlyok nélkül – nem biztos, hogy megállják a helyüket.¹⁴

4. A nyomozási cselekmények szabályozási sokszínűsége (és jelenleg a definíció hiánya) a *forum shopping lehetőségét* rejti magában, ami tágabb kontextusban a tisztességes eljárás követelményét sérti. Való igaz, amennyiben valamely országban például lazábbak a tanúkihallgatási szabályok, azaz nagyobb mozgásteret van a hatóságoknak (mit kérdezhetnek, mire kötelező a válasz stb.), akkor nyomozati szempontból hatékonyabb lenne a tanút abban az országban kihallgatni. Vagy például Angliában a dns-minták gyűjtésének nincsenek különösebb speciális feltételei vagy körülményei, így ha valamelyik másik tagállami hatóság tudomást szerezne arról, hogy van angliai dns-minta az érintett személytől, egyszerűen hozzá is férhetne, még akkor is, ha a saját joga szerint egy csekély jelentőségű ügyben nem vehetne ilyen mintát.¹⁵ A forum shopping lehetősége a kölcsönös elismerés elvének – nem kívánt – mellékhatása, és igekezni kell a szabályozás szintjén ezt a lehetőséget a lehető legszűkebb keretek közé szorítani. A korábban is említett asszimilációs

¹¹ Draft report on the adoption of a Directive of the European Parliament and of the Council regarding the European Investigation Order in criminal matters (09288/2010 – C7-0185/2010 – 2010/0817(COD)). Committee on Civil Liberties, Justice and Home Affairs. 2010/0817(COD) 23.1. 2011., majd benyújtva egy orientációs szavazáshoz 2012. május 8-án.

¹² Lásd Draft report .o.: Amendment 40 „there is clear and objective evidence of an infringement of a fundamental right as laid down in the Charter of Fundamental Rights or in the European Convention on Human Rights or where executing a measure would clearly contradict the fundamental national constitutional principles with regard to criminal proceedings”.

¹³ Lásd „a fully-fledged fundamental rights assessment in every case would not only counteract the idea of mutual recognition, but due to complex and long procedures it might also undermine some of the fundamental rights standards”. Opinion of the European Union Agency for Fundamental Rights on the draft Directive regarding the European Investigation Order, 2011. február 14. 11. o.

¹⁴ Anyagi jogi példával élve: a tényleges életfogytiglani szabadságvesztés mint olyan sérti az embertelen bánásmód tilalmát. De például ha az adott államban létezik a jogi lehetőség (akár kérelemre, akár hivatalból), hogy bizonyos időszakokként felülvizsgálják a jogerősen kiszabott ilyen büntetést, akkor az emberi jogi kritikák elenyésznek.

¹⁵ JODIE BLACKSTOCK: Briefing on the European Investigation Order For Council and Parliament. Justice, August 2010. 11. p.

elv alkalmazása kínálja erre a legegyszerűbb megoldást, és ki kell mondani, hogy alapvetően eltérő nyomozati cselekmény végzését (amit a megkereső állam joga nem ismer) kérő ENYH kibocsátására ne is legyen lehetőség. További aspektusa az asszimilációs elvnek és hasonlóan fontos garanciális rendelkezést implikál: a végrehajtó hatóság olyan legyen, ami az összehasonlítható – a végrehajtó állam joga szerinti – nyomozati cselekményt hatáskörileg el tudja végezni. Így az ENYH esetleges megtagadása, illetve annak végrehajtása esetén az azzal szembeni jogorvoslat egyszerűen intézhető az abban az országban „megszokott” rendben.

5. A *megszerzett bizonyíték* vonatkozásában pedig a megkereső államban kell érvényesülnie a jogszerűség vélelmének, azaz vélelmezni kell, hogy az alkalmazott bizonyítási cselekmény a végrehajtó állam jogának – és így az ottani emberi jogi standardoknak – megfelelt, vagy azt, hogy az előírt szabályokat, azaz az idegen jogi előírásokat tényleg betartották.

VI. Védői jogok láthatatlansága

1. Az ENYH tervezetének jelen állapota a védői jogok erősítésével adós marad, így – enyhén szólva is – a tisztességes eljáráshoz való jog csorbulását idézné elő. Általában véve jellemző az, hogy a kölcsönös elismerés elve a bűnüldözést segíti, de nem jár kéz a kézben az emberi jogok és különösen a terhelti (védői) jogok hasonló szemléletű elismerésével.¹⁶ Fel kell tenni tehát a kérdést, hogy mi módon lehet a védelem jogait biztosítani a transznacionális nyomozati cselekmények esetén, illetve amennyiben az ENYH alapján a végrehajtó állam nyomozati cselekménye terheltet érint, akkor az ő jogaira nézve milyen többletbiztosítékok vannak. Különösen abban az esetben, ha a cselekményének büntetendősége nem adott a végrehajtó államban. Erre a problémahalmazra aligha látunk jó megoldást. Annyi bizonyos, hogy a végrehajtó állam joga szerinti védelem megilleti az érintett személyt a nyomozati cselekmények során, de mi a helyzet akkor, ha ő olyan jogi védelmet szeretne, amilyen a kibocsátó államban van. Meg kell-e vagy inkább meg lehet-e egyáltalán engedni, hogy otthoni védője – védői pozícióban – megjelenjen a más országban végrehajtott nyomozati cselekményen? Ha viszont nincs ott, akkor hogyan lehet majd biztosítani (eljárásjogilag, technikailag és pénzügyileg), hogy a megkereső államban folyta-

¹⁶ Erre irányuló első lépések: a Tanács 2009. november 30-i állásfoglalása a büntetőeljárásban a gyanúsítottak vagy vádlottak eljárási jogainak megerősítését célzó ütemtervről, HL C 295. 2009. december 4.; a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról szóló, 2010. október 20-i 2010/64/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv, HL L 280. 2010. október 26.; a büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról szóló, 2012. május 22-i 2012/13/EU irányelv.

tott büntetőeljárásban részt vevő védő megfelelő információkkal bírjon és élhessen a jogvédelem eszközeivel a másik tagállamban lefolytatott nyomozati cselekmény során. A *védői jogok kölcsönös elismerése* is lehetne egy út, de akkor hirtelen a nemzeti büntetőeljárásokban közvetlenül kellene az idegen jogi rendelkezésekkel (például eltérő jelenléti jogosítványok a megkereső és a végrehajtó államban) dolgozni, talán még nehezebbé tenné az ENYH intézését. Kétségtelen azonban, hogy ez rövid időn belül elvezetne a jogegységesítéshez, annak érdekében, hogy ne kelljen a más országbeli szabályokat alkalmazni és figyelembe venni a konkrét nyomozati cselekmény végrehajtása során. Hasonló alapkérdések vetődnek fel a nyomozási cselekmény végrehajtása céljából átadott fogvatartott személy jogvédelme esetén: az ő védelmét mely tagállami védő fogja ellátni a másik országbeli eljárási cselekménnyel kapcsolatban?

2. Itt kell megemlíteni azt is, hogy megfontolandó a lehetőség megteremtése, hogy a védelem is kérhesse a tagállami hatóságtól az ENYH kibocsátását, hogy az általa fontosnak ítélt bizonyítékot is fel lehessen venni a másik állam területén.¹⁷ A tagállami büntetőeljárások részletszabályai jelentős szórást mutatnak tekintetben, hogy a védő (és a terhelt) milyen bizonyítási eljárásra (bizonyítékra) tehet *indítványt*, illetve annak milyen joghatása van, ez azonban nem befolyásolja a probléma alapjogi implikációját. A tisztességes eljáráshoz való jogra és annak részeként elismert fegyverek – viszonylagos – egyenlőségének elvére a kölcsönös elismerés bűnüldözési súlypontja általában véve is hátrányosan hat, különösen pedig a védelem jogosítványait csorbíthatja (a tervezet jelen állapotában).

3. A védelmet különösen súlyosan érinti a kölcsönös elismerésnek a fentiekben tárgyalt vélelmeket építő rendszere. Hiszen a rendszer filozófiája és (jelenleg tervbe vett) szabályai alapján a védelemtől is elvárt volna a „*vakbizalom*”¹⁸, azaz az, hogy feltétel és hatékony előzetes ellenőrzési vagy jogorvoslati lehetőség nélkül bízjon abban, hogy a külföldi hatóságtól kért eljárási cselekmény arányos is lesz és szükséges is a hazai nyomozáshoz. Egy ilyen feltétlen bizalom a védő kötelességeivel is szemben áll, bárhol is látja el tevékenységét. A védő nem vélelmezheti, hogy a hatóságok alkotmányosan és jogszerűen járnak el, azt a lehetőségeihez mérten mindig szemmel kell tartania. Ez igaz – és főszabály szerint érvényesül is – a nemzeti

¹⁷ Az ENYH jó eszköz lehetett volna Andrew Symeou esetében is, akit a görög hatóságok emberöléssel vádoltak, miközben a brit sértett Angliába visszatérő barátai egybehangzó személyleírást adtak a tettesről, ami alapján biztosan lehetett tudni, hogy a tettes nem a megvádolt személy volt. A védelem sokáig hiába kérte a görög hatóságoktól, hogy kölcsönös bűnügyi jogsegély keretében kérjék a külföldön tartózkodó tanúk kihallgatását. Forrás: www.bbc.co.uk 2011. július 17. Lásd még CATHERINE HEARD – DANIEL MANSELL: Fail Trials International’s response to an European Member States’ legislative initiative for a Directive on European Investigation Order, 2010. 13. p.

¹⁸ BACHMEIER WINTER i.m. 586. p.

büntetőeljárásokban, ha ez eljárási cselekmény azonban külföldön folyik, komoly akadályai vannak az érvényesülésének. Megjegyezhető, hogy a védelmet érintő nehézségek a jelenlegi jogsegélyrezsimekben is éppúgy problémát jelentenek.

VII. Költségek

Az uniós bünygyi együttműködés jogintézményeinél a végrehajtó államot terheli a végrehajtás költségei, ami már az európai elfogatóparancs esetében is egy-két jobban érintett tagállamnál kiverte a biztosítékot.¹⁹ Az ENYH esetében a költségtérítők még hatványozottabban fognak jelentkezni, viszont a végrehajtás megtagadásának nem lehet definiált oka a költségigény, ez ugyanis a majdani jogintézmény szimbolikus jelentőségét is beárnyékolná. A jelen egyeztetések során a tagállamok között e probléma ugyanakkor érdemben felmerült, és a Tanácsban megállapodás²⁰ született arról, hogy előzetes költségelemzést végeznek majd az érintett tagállamok egy-egy konkrét ENYH esetében, s ennek eredményétől függően, a változatlan főszabály mellett, költségmegosztást alkalmaznak.

Záró gondolatok

Az irányelvtervezet szerinti speciális szabályok, így a fogvatartott személyek nyomozás céljából történő ideiglenes átadása (19–20. cikk), a video- vagy telefonkonferencia útján történő meghallgatás (21–22. cikk), bankszámla- vagy banki ügyletekre vonatkozó információk átadása, banki ügyletek nyomon követése (23–25. cikk), ellenőrzött szállítások (26. cikk), a bizonyítékok valós idejű gyűjtésével járó nyomozási cselekmények (27. cikk) további vitás kérdéseket vetnek fel, nemcsak a konkrét részletszabályokat, de az emberi jogi jogvédelmet illetően is, ezt azonban ehelyütt még csak felvillantani sem lehet.²¹ Leginkább abban kell reménykedni, hogy mind a fent említett, mind a speciális eszközöket érintő emberi jogi problémákat már a jogalkotási eljárás további szakaszaiban áthidalják.

¹⁹ Például a brit–lengyel, a brit–litván viszonylatban.

²⁰ Tanácsi vita jegyzőkönyve 2010/0817 (COD), 2010. 12. 2.

²¹ További elemzés tárgya lehetne a megtagadási okok szűk köre, a másik tagállam területén, a nyomozati cselekmény során eljáró hivatalos személy jogállása. Lásd még például DEBBIE SAYERS: *The European Investigation Order. Travelling without a 'roadmap.'* Centre for European Policy Studies, 2011. Forrás: www.ceps.eu

Azt tételezni kell, hogy az uniós tagállamok joga megfelel az emberi jogi minimum-standardoknak, s legfeljebb 1-1 konkrét esetben a jogszabályok alkalmazása során futnak bele a tagállamok az EJEE megsértésébe, hiszen az államok nem kötelesek azonos szabályok bevezetésére.²² Mégis: ahhoz, hogy legalább reális esélye legyen a kölcsönös elismerés működésének, az eltérő tagállami szabályok célzott lebontására, jogegységesítésre van szükség. Ezt kell kialakítani a tagállamoknak egymással a nyomozás során gyűjthető bizonyítékok felvételével kapcsolatosan is. Igazság szerint ennek nem szabadna nehéznek lennie, mivel a büntetőjogi felelősség bizonyítására alkalmas valóságbeli tények transzmissziója minden ember számára egyforma folyamat, amelyben az érzékelés, a logikai gondolkodás és a természeti törvényekbe vetett hit egyaránt szerepet játszik, s a kulturális, nyelvi, társadalmi kötődés – elvileg – nem. Amíg azonban a közös szabályok nem adóttak,²³ vélelmekkel kell dolgozni: a kölcsönös elismerés elve a vélelmek teljes rendszerét állítja fel („hitet” alapít) és követeli meg még az emberi jogi jogvédelem terén is. Kétségtelen, hogy igen haladó és mindennel együtt európai a gondolat, hogy félreteszik az államok fenntartásait a másik igazságszolgáltatási rendszereivel kapcsolatosan és „nyitott szívvel” és „kétkézzel” segítenek a másik állam büntetőeljárásának lefolytatásában. S ez mégsem ilyen egyszerű. Épp Magyarország példáján észlelte az Unió, hogy tagállami büntetőeljárás ide, kölcsönös elismerés oda, az egymás igazságszolgáltatási rendszerébe vetett bizalomnak korlátozott a hatótávolsága, emiatt történhetett meg mindaz, ami megtörtént a Tobin-ügyben.

²² Vö. JACQUELINE HODGSON: EU Criminal Justice: The Challenge of Due Process Rights within a Framework of Mutual Recognition. North Carolina Journal of International Law and Commercial Regulation 2011/XXXVII 315.p.

²³ Lásd a 17. lábjegyzetben.